

Variantti-kollokvio 2022:

Arkistot – Kokoelmat – Tutkimus

Itä-Suomen yliopisto, Joensuun kampus

17.–18.11.2022

Abstraktit

TOMMI DUNDERLIN	2
AHTO HARMO	2
ANTTI HERNESNIEMI	4
MARJA HUOVILA.....	6
NIINA HÄMÄLÄINEN	7
LAURA IVASKA	8
HEIKKI KESKUSTALO	9
KATRI KIVILAAKSO	10
HANNA-MARI KUPARI	11
MIKHAIL MIKHAILOV	12
SAARA PACKALÉN & LAURI PARTANEN	13
OUTI PALOPOSKI.....	15
ULRIIKKA PUURA	15
HELKA RIIONHEIMO & SUSANNA TAVI	16
HENRI SUNDHOLM	17
NIINA SYRJÄNEN.....	19
TYTTI VOUTILAINEN	20

TOMMI DUNDERLIN

Tiedonhaun haasteista dokumenttihelmiin: Kohti kääntämiseen liittyvien aineistojen erikoisarkistoluetteloa

Kuinka muodostaa kokonaiskäsitys rajatun aihepiirin aineistoista suuren arkistoinstituution kokoelmista? Kuinka edetä, kun aiheeseen ei ole historian saatossa kiinnitetty erityistä huomiota aineiston kuvailutiedoissa? Esitelmäni käsittelee temaattisesti rajatun erikoisarkistoluettelon laatimismenetelmiä ja ongelmakohtia Koneen Säätiön rahoittamassa tutkimushankkeessa Kääntämisen jäljet arkistoissa. Sen piirissä on vuonna 2021 käynnistynyt kirjallisuuden kääntämiseen liittyvien aineistojen kartoitus, jonka päämääränä on koostaa kattava ja monia tieteenaloja palveleva luettelo Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmista.

Esitelmässäni korostuu tiedonhaulliset kysymykset. Nostan esille arkistoluetteloihin, pääkortistoon ja muihin metadatalähteisiin liittyviä teemoja kuten historialliset kerrostumat, kääntämisen näkyvyys tai näkymättömyys sekä kääntämisen määrittely ja siihen välittömästi liittyvät rajaustarpeet. Lisäksi sivuan aiempia, pienemmässä mittakaavassa toteutettuja mutta historiallisesti mielenkiintoisia Kustavi Grotenfeltin (1885) ja Raija Majamaan (1991) luettelointihankkeita, joissa SKS:n arkiston käännösaineistot ovat vahvasti läsnä.

Kääntäminen on usein katveeseen jäänyt mutta lähes kaikkea kirjallista kulttuuritoimintaa läpäisevä ilmiö, niin kuin monipuoliset tuloksemme osoittavat. Teen esitelmässäni alustavaa aineistotyyppijaottelua ja esittelen lopuksi muutamia merkittäviä aineistopaikannuksia, joilla kotimaisen käänöskirjallisuuden historiaa voidaan täydentää. Luettelon keskeinen tavoite on tuoda tutkijoiden tietoisuuteen paitsioon jääneitä dokumentteja ja näin ruokkia tulevaisuuden tutkimushankkeita arkistolähteiden parissa.

AHTO HARMO

Arkistojen järjestäminen ylioppilaskunnissa 1900-luvun jälkipuoliskolta 2000-luvulle

Esitelmän keskeinen kysymys on, millaisista lähtökohdista ja mihin tarkoitukseen pääkaupunkiseudun kolmen suurimman ylioppilaskunnan eli Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan (HYY), Kauppakorkeakoulun ylioppilaskunnan (KY) ja Teknillisen korkeakoulun ylioppilaskunnan (TKY) arkistoja järjestettiin 1950-luvulta 2000-luvun alkuvuosiin. Ylioppilaskunnilla ei

lähtötilanteessa ollut koko toimintansa laajuutta tukenutta arkistotoimea, arkistokaavaa tai arkistonmuodostussuunnitelmaa. Arkistojen järjestelyä on lähestytty erilaisten projektien avulla. Ohjattua ja pitkäaikaista arkistonmuodostusta ei tiettävästi ollut yhdessäkään kolmesta ylioppilaskunnasta käsiteltävällä ajanjaksolla ennen 1980-luvun loppua.

Ylioppilaskuntien arkistojen vertailu on kiinnostavaa: samankaltaisista organisaatioista huolimatta niissä on lähestytty arkistotoimea eri tavoin. HYY:ssa merkittävä syy arkistojen järjestelemiselle on ollut arkistojen käyttäminen tutkimusresurssina ylioppilaskunnan omaan historiankirjotukseen. Historiankirjoitusta varten arkistoa järjesteltiin niin 1960- kuin 1980–1990-luvuilla. TKY:ssa arkiston järjestäminen on toissijaisesti avannut mahdollisuuksia tutkimusintresseille ainakin 2000-luvun alkupuolella. Myös KY:ssa arkiston järjestäminen edesauttoi viiveellä ylioppilaskunnan omaa historiankirjoitushanketta. TKY:ssa ylioppilaskunnan oman historian esiintuomisen kannalta merkittävä toiminto on ollut myös museotoiminta, joka alkoi Polyteekkarimuseona vuonna 1958. Museotoiminnan laajuus on ollut vaihtelevaa, mutta toiminta poikkeaa selkeästi muista ylioppilaskunnista. TKY:ssa ei ole ollut aina selvää, mikä on museon ja arkiston välinen suhde.

HYY:n arkisto järjestettiin 1960-luvulla siten, että ylioppilaskunta on yhtenä arkistonmuodostajana jaettu niin toiminnalojen kuin asiakirjatyypin mukaisesti pääsarjoihin. Historiankirjoitusprojektien välillä arkistonmuodostuksessa on ollut puutteita eikä järjestämistä ole juurikaan tehty. 1960-luvun lopulta lähtien kerääntyneen aineiston järjestäminen aloitettiin kunnolla vuonna 1987. Järjestämistä ei jatkettu aiemman arkiston järjestelykaavan mukaisesti. Uusi arkisto järjestettiin noudattaen Valtionarkiston yleisohjetta ja se jaettiin toimielinten mukaisesti arkistonmuodostajiin. Samalla HYY:n arkisto jaettiin kahteen eri säilytyspaikkaan.

TKY:n arkistossa suoritettiin laaja järjestely ja seulonta 1970-luvun alkupuolella. Arkisto järjestettiin pääsarjoihin asiakirjatyypin mukaan. Pääsarjat jaettiin sarjoihin toimialakohtaisesti. Järjestely on kiinnostava ja melko seikkaperäisesti perusteltu muistiossa vuodelta 1973, mutta ilmeisimmin se ei kuitenkaan juurtunut organisaatioon. Viimeistään 1990-luvulla arkisto on ollut jälleen hajallaan.

HYY:ssa arkistonjärjestelijän työ laajeni ja vakinaistui arkistonhoitajan tehtäväksi, mikä huomattiin muissa ylioppilaskunnissa, joissa oli vastaavia arkistonhoidollisia haasteita. KY:n arkisto järjestettiin 1990-luvun puolivälissä, minkä jälkeen arkisto karttui ainakin osaksi järjestelyssä käytetyn kaavan mukaisesti. Järjestelytapa muistuttaa HYY:n arkiston järjestämistä, mikä selittynee organisaation samankaltaisuuden lisäksi sillä, että pääasiallisena arkistonjärjestelijänä toimi HYY:n arkistonhoitaja. Myös TKY oli yhteydessä HYY:n arkistoon yrittäessään käynnistää omaa arkistonjärjestämisprojektiaan 1990-luvulla. Varsinainen järjestely kuitenkin näyttää jääneen vain tavoitteeksi, vaikka esimerkiksi TKY:n 125-vuotishistoria valmistui vuonna 1997.

Vakituinen arkistonhoitaja TKY:lle rekrytoitiin vuonna 2000. Arkiston lähtötilanne ei ollut hyvä, minkä lisäksi museotoiminta vei resursseja arkistotyöltä. Järjestämistä ei ensisijaisesti tehty tietyn tutkimuksen tueksi, mutta tutkimustoiminta vilkastui järjestelyn myötä. Arkiston järjestäminen jäi kuitenkin kesken. Ainoastaan HYY:ssa pitkäjänteinen työ arkiston järjestämiseksi ja muodostumiseksi näyttää jatkuneen katkeamatta 1990-luvulta 2000-luvulle. TKY:ssa toiminta painottui 2000-luvun alkuvuosien jälkeen jälleen enemmän museotoimintaan ja esinekokoelmien luettelointiin. KY:n arkisto hajosi ylioppilaskunnan yhdistyessä TKY:n ja TOKYO:n kanssa AYY:ksi. Nykyisellään KY:n arkiston aiempaa järjestystä on pystytty palauttamaan aineistojen jälleen tultua suurimmilta osin yhtenäiseksi.

HYY:n, KY:n ja TKY:n arkistojen vaiheisiin 1900-luvun jälkipuoliskolla liittyy avoimia kysymyksiä, joita ei ole kovinkaan paljoa tutkittu. Ylioppilaskunta-arkistot ovat kutienkin olleet merkittävä lähde suomalaiselle koulutus- ja aatehistorialle. Arkistojen järjestelyn tutkiminen avaa uusia näkökulmia sekä ylioppilaskuntien käsittämiseen organisaatioina että niiden historiakulttuuriin. Tutkimukselle aika on otollinen, sillä etenkin TKY:n ja osin KY:n arkistoja järjestetään jälleen. HYY:n arkisto pääasiassa karttuu.

ANTTI HERNESNIEMI

Kentältä kerättyjen kuvallisten kansanlääkintäaineistojen – valokuvat, piirroset, kaitafilmit ja videot – arkistointi jatkotutkimusta varten

Aloin tutkia kansanlääkintää Pohjanmaalla tammikuussa 1981. Syy siihen oli, että yliopistokoulutuksessani lääkäriksi ei kansanlääkinnästä kerrottu juuri mitään. Mutta jotkut pohjalaisten terveyskeskusten potilaani kävivät myös kansanparantajilla, esimerkiksi jäsenkorjaajilla ja kuppareilla. Kumpiakin parantajia oli myös suvussani. Jotkut potilaat kertoivat myös muista perinteisistä kotien pienten vaivojen hoitokeinoista, joita en myöskään aina ennalta tuntenut. Haluni tutkia heräsi: miten saada käsitys noista sivuun jätetyistä tiedoista ja niistä usein itseoppineista parantajista, joista käytössäni olleissa oppikirjoissa ei kerrottu?

Keräsin kansanlääkinnän, etnomediinan, aineistoni vuosina 1981–93 Pohjanmaalla ja 1999–2002 Uudellamaalla. Tutustuin lukuisiin ihmisiin, jotka kertoivat kansanlääkinnän hoidoista. Sain yhteyden ja aloin perehtyä kymmeniin erilaisiin kansanparantajiin: eritoten hierojiin, jäsenkorjaajiin, kuppareihin, kasvilääkinnän tuntijoihin, maasäteilyn tutkijoihin, verenpysäyttäjiin, parantavan käden

eli energiaparantajiin. Tein tutkimusta eri menetelmin: haastattelu, havainnointi ja osallistuva havainnointi ja toimintatutkimus. Tallennusmenetelminä olivat muistiinmerkintä, C-kasettiäänitys, valokuvaus, S-8-kaitafilmaus ja videointi. Keräämäni aineisto käsittää muistiinpanoja, noin sata äänitettyä haastattelua, satakunta kirjettä, tuhansia vastauslomakkeita järjestämäni postikyselyyn, noin viisi sataa valokuvaa ja piirtämiäni satoja piirroksia. Lisäksi se käsittää kolmisen kymmentä tuntia kaitafilmatuja ja videoituja kertovia esityksiä ja kansanparantajien antamia hoitoja. Menetelmällisesti harvinaiset tallenteet ovat ne äänitteet, valokuvat, kaitafilmit niistä tekemineni piirroksineen ja ne videoinnit, jotka tein jäsenkorjaajien potilaita tutkineena lääkärinä. Hoidimme yhteisiä potilaita pilottihoitolaitoksissa vv. 1985–86 ja sitten valtion tukemassa Kansanlääkintäkeskuksessa vv. 1987–90 Kaustisella. Aineiston jatkotutkimuksessa olen kehittänyt kaitafilmiäni piirrosanalyysimenetelmän, ”positiograafisen filmianalyysin”, jonka avulla olen piirtänyt useita hoitokuvauksia.

Aineiston suurin osa on intimizeettisuojan kannalta ongelmattomaa perinnetutkimuksen dokumentointia. Merkittävä osa käsittää lisäksi potilashoitosten dokumentointeja ja niihin kuuluvia potilasasiakirjoja. Varta vasten muodostetussa kokeellisessa yhteistyömenetelmässä olen lääkärinä ensin tutkinut useat potilaat ja sitten hoitokeskuksemme kansanparantaja, yleensä jäsenkorjaaja, on hoitanut potilaan. Aineisto on tallennettu Suomalaisen kirjallisuuden seuraan perinnearkistoon ja Svenska Litteratursällskapetin arkistoon.

Keräämäni ääniteaineiston arkistokäsittely on sujunut suuremmista ongelmista. Keskityn tässä keräämäni kuvallisen aineiston arkistoinnin tapoihin ja jatkotutkimuksen mahdollistamiseen. Aineistoni videot on digitoitu. Lisärahoitusta digitointiin vaativa kohde on mm. S-8-kaitafilmit. Nyt on selvitettävä, miten valmistaa pysäytetyn kuvan – valokuvien – ja elävän kuvan – kaitafilmiä ja videoita – aineistoja edelleen ja saada ne jatkotutkimusten kohteeksi. On varustettava pysäytetyn kuvan aineistot niitä rikastavilla teksteillä. Kuvalliset aineistot on yhdistettävä tarvittavilta osin kirjallisiin kenttäaineistoihin kuten kirjeisiin, vastauslomakkeisiin ja runsaisiin haastattelulitterointeihin. Miten löytää halukkaat tutkijat ja tiedottaa arkistoaineistoista nykyisen vuorovaikutuksen keinoin?

KIRJALLISUUS

Hernesniemi, A. ”Jäsenet paikalleen, paha veri pois. Kansanlääkintä terveydenhoidon kentässä”. Yliopistopaino. Helsinki 1995.

Hernesniemi, A. Presentation of bonesetter-patient collaboration through positiographical cinemanalysis. Väitöskirja. Oulu University Press. Series D Medica. Oulu 1999.

Ystävyyshenkilö-asiakirjojen arkistoinnin haasteita

Vuoden 2022 arkistopäivän teema on Rauha ja ystävyys. Kuntien ystävyyshenkilötoiminta on saanut alkunsa tällaisesta toisen maailmansodan jälkeisestä henkisestä perinteestä. Jo sodan aikana syntyi spontaaneja humanitaarisia yhteyksiä suomalaisiin kuntiin. Toiminta lähti liikkeelle Pohjoismaista, joissa kerättiin avustuksia Suomeen. Avustukset ohjattiin saman kokoluokan kuntiin tai kuntiin, joilla oli muita yhtäläisyyksiä, esim. sijainti suuremman paikkakunnan läheisyydessä. 1940-luvun loppupuolelta lähtien näitä yhteyksiä virallistettiin sopimuksilla. Alkoivat keskinäiset vierailut, joiden aikana kuntien johtohenkilöt, luottamusmiehet ja usein kulttuuri vaikuttajat tutustuivat toisiinsa ja toisensa kuntiin. Sittemmin ystävyyssuhteet ovat monin paikoin keskittyneet kulttuurivaihtoon ja nuorisotoimintaan.

Ystävyyshenkilötoiminta on seurailut kulloistakin maailmanpoliittista tilanne aina siitä lähtien, mikä alueen kuntien välille ystävyyshenkilösuhteita ja -sopimuksia on laadittu. Pohjoismaista ystävyyssuhteet ovat laajentuneet Keski-Eurooppaan ja aina Kaukoitään saakka, kunnes esim. Baltian maiden itsenäistyminen toi toiminnan lähemmäs Suomen lähirajoja. Usean kunnan osalta ystävyyshenkilötoiminta on sittemmin hiipunut ja ystävyyshenkilöiden määrää on supistettu.

Nykyisessä maailmapoliittisessa tilanteessa erityisesti Ukrainan alueen ystävyyshenkilötoiminta on jälleen vilkastumassa. Vantaallakin on esitetty ajatus ystävyyshenkilösuhteiden luomisesta Ukrainaan. Asiaa on käsitelty muun muassa syyskuun lopussa 2022 toimintansa päättäneen häiriötilannejohtoryhmän tapaamisissa. Ryhmä asetettiin koronaepidemian vuoksi, mutta se on seurannut tiiviisti myös Ukrainan tilannetta.

Vantaalla on ollut ystävyyshenkilötoimintaa jo Helsingin maalaiskunnan ajoilta lähtien. Ensimmäisenä suhteet luotiin Huddlingen (Ruotsi) ja Lyngby-Taarbækin (Tanska) kanssa vuonna 1951. Näiden paikkakuntien valinnan pohjana oli Tikkurilan aiemmin luomat kontaktit näihin paikkakuntiin. Nyt yhteistyö laajennettiin koko Helsingin maalaiskuntaa koskevaksi. Ensimmäiselle tutustumismatkalle Tanskaan ilmoittautui paljon enemmän halukkaita kuin paikkoja oli tarjolla. Vantaan kaukaisin ystävyyshenkilö on Jinan (Kiina) vuodesta 2001 lähtien.

Kunnissa ystävyyshenkilötoimintaan liittyvää aineistoa on kaikilla KAM-sektorin toimijoilla, museoilla esineitä, kirjastossa julkaisuja ja arkistoissa asiakirjoja, joiden sisältönä on sopimuksia, esitteitä, matkakertomuksia, kulttuurivaihdon kertomuksia ja myös niitä esineitä. Kunnissa esineet on saatettu sijoittaa arkiston peränurkkaan tai niillä on täytetty julkisten tilojen vitriinejä. Museon kokoelmiin ne

harvoin kelpaavat. Vantaallakin ystävyyskuntavierailuihin liittyviä esineitä on sijoitettu kaupungintalon eteistilan vitriiniin.

Ystävyyskuntatoimintaan liittyvä aineisto on kovin sekalaista ja hajanaista. Tämä on tullut esille mm. digitointisuunnitelmia laadittaessa. Aineisto on Kansallisarkiston ohjeistuksen mukaisesti pysyvästi säilytettävää, mutta erityisesti arkistoinnin kannalta hankalaa. Asiakirjojen koot eivät ole standardisoituja, ja mukana on yleensä paljon kuvamateriaalia moninaisissa tiedostomuodoissa.

Esitys keskittyy kertomaan Vantaan kaupungin ystävyyskuntasuhteiden syntymistä ja niiden kehittämistä vuosien mittaan. Samoin esittelen sitä, millaisia asiakirjoja ja materiaalia ystävyyskuntasuhteista on tallennettu kaupunginarkistoon, ja sitä, mitkä toimielimet ovat materiaalia tuottaneet. Esityksessä pohdin myös aineiston hajanaisuutta ja siitä aiheutuvia kysymyksiä arkistoinnin kannalta sekä sitä, mikä kussakin tapauksessa on Vantaan KAM-toimijoista paras taho aineiston hallinnoijaksi. Pohdin myös sitä, millaisia käyttötarkoituksia ystävyysuhteita käsittelevällä aineistolla on. Tietopalvelun seurannan mukaan tähän aineistoon ei ole juurikaan kohdistunut tietopyyntöjä.

NIINA HÄMÄLÄINEN

Elias Lönnrotin arkisto – kuinka arkistoaineisto ja tutkimus kohtaavat?

Arkistoaineisto (ja arkisto itsessään) tuottaa monin eri tavoin ja eri muodoissa (mm. kirjallinen, visuaalinen, digitaalinen) tietoa kulttuuriperinnöstä ja luo samalla tietystä ajassa ja paikassa yhteisesti jaettuina, tunnustettuina tarinoita. Siten arkisto ei ole viaton ja vain aineistoja säilyttävä, vaan erilaisilla ideologioilla ja vallankäytön tavoilla varustettu paikka. Niin ikään aineiston kartunnan, arkistoinnin ja hakuvälineiden laatimisen tavat ovat yhteydessä erilaisiin vallan diskursseihin. (Hupaniitti & Peltonen 2021; Schwartz & Cook 2002.) Lisäksi aineistoon liittyvä tutkimushistoria saattaa monin tavoin määritellä aineiston paikkaa arkistossa tai siihen liittyviä kuvailutietoja.

Tarkastelen esitelmässäni kansallisesti tunnetun ja tunnustetun toimijan, Elias Lönnrotin (1802–1884) arkistoa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kahdessa kokoelmassa (perinteen ja nykykulttuurin sekä kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmat), erityisesti näiden kokoelmien tuottamaa tietoa ja suhdetta tutkimushistoriaan. Lähtökohtaisesti Lönnrotin aineiston käyttäjä voisi olettaa, että kansallisesti korkealle arvostetun miestoimijan arkisto olisi tarkoin lueteltu ja tutkittu. Lönnrotin arkistoon ja sen keskeisiin kansanrunokäsikirjoituksiin liittyy kuitenkin epämääräisyyttä sekä

tutkimatonta ja hiljennettyä aineistoa. Esitän, että arkistoinnin käytännöt sekä tiettyjen aineistojen tutkimushistoriallinen arvostus ovat ohjanneet ja ohjaavat edelleen sitä, millaisena Lönnrotin arkisto hahmottuu arkistoaineistoja ja Lönnrotia tutkivalle. Tutkimushistoria on heijastunut myös aineiston luokitteluun ja kuvailutietoihin. Laajempi kehys esitelmässäni onkin kysymys, missä määrin Lönnrotin arkisto ja kokoelmien muodostuminen ovat osa kulttuuripolitiikkaa, jossa osallistutaan arvottamisen, erottamisen ja osin omistamisen diskursseihin (ks. Anttonen 2012, 327–328).

Esitelmä pohjautuu valmisteilla olevaan artikkeliini ”Tarkkaan ja valikoiden koluttu. Näkökulmia Elias Lönnrotin arkistoon” (ilm. teoksessa *Arkistokirja*, toim. Katri Kivilaakso, Viola Parente-Čapková ja Hanna Karhu).

KIRJALLISUUS

Anttonen, Pertti 2012. Oral Traditions and the Making of the Finnish Nation. Teoksessa Timothy Baycroft & David Hopkin (toim.) 2012. *Folklore and Nationalism in Europe during the Long Nineteenth Century*, 325–350. Leiden – Boston, Brill.

Hupaniittu, Outi ja Peltonen, Ulla-Maija 2021. *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Tietolipas 268. Helsinki, SKS.

Schwartz, Joan M. and Cook, Terry 2002. Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory. *Archival Science* 2, 1–19.

LAURA IVASKA

Kääntämiseen liittyvien arkistoaineistojen löytämisen vaikeus ja ilo:

Kyselytutkimuksen tuloksia

Arkistoaineistot tarjoavat monia mahdollisuuksia muun muassa käännohistorian tutkimiseksi ja kääntämisen geneettisen kritiikin alalla. Kääntämiseen liittyviä aineistoja tutkimalla voidaan saada tietoa esimerkiksi siitä, miten kääntäjät tekevät luovia käännostratkaisujaan ja miten tekstit muokkautuvat kääntämisen myötä; millaista yhteistyötä kääntäjät ja kirjailijat tekevät; miten käännettävät teokset valitaan ja mitä jätetään kääntämättä; millaisia ovat kääntämisen taloudelliset ja byrokraattiset kiemurat; ja millainen on käännosten toimitus- ja julkaisuprosessi (Mitchell 2014).

Kääntämiseen liittyvien arkistoaineistojen löytäminen ei kuitenkaan ole aina helppoa (ks. esim. Paloposki 2021), joten selvitin keväällä 2022 kansainvälisellä kyselytutkimuksella, miten kääntämiseen liittyvien arkistoaineistojen tutkijat löytävät omiin tutkimusintresseihinsä sopivia

aineistoja. Vastaajia pyydettiin kertomaan myös muun muassa millaisia vaikeuksia aineistojen löytämiseen liittyy ja mitä metatietoja ja avainsanoja he pitävät kaikkein hyödyllisimpinä sopivien aineistojen löytämiseksi.

Esittelen tässä puheenvuorossa kyselytutkimuksen tuloksia. Kyselyyn tulleista vastauksista käy ilmi, että tutkijat pitävät omiin tutkimusintresseihinsä sopivien arkistoaineistojen löytämistä vaikeana. Aineistojen etsinnässä hyödynnetään muun muassa internetissä olevia luettelotietoja, arkistojen henkilökunnan apua ja aiemmin julkaistusta tutkimuksesta löytyviä viitteitä. Myös sattumalla on merkitystä mielenkiintoisten aineistojen löytymisessä. Metatiedoista hyödyllisimpänä vastaajat pitävät sisältöä kuvailevia tietoja ja vähiten hyödyllisenä aineiston materiaaliseen kuvaukseen liittyviä tietoja.

KIRJALLISUUS

Mitchell, Breon. 2014. "The Lives of the Translators." Teoksessa: *The Man Between: Michael Henry Heim & a Life in Translation*, toim. Esther Allen, Sean Cotter ja Russell Scott Valentino, 250–269. Rochester, NY: Open Letter.

Paloposki, Outi. 2021. "Translations not in the making? Rejections, disruptions and impasses in translator–publisher correspondence." *Meta* 66 (1): 73–91.

HEIKKI KESKUSTALO

Historiatekstien johtolankoja etsimässä

Esitys kuvailee Suomen Akatemian tutkimushanketta EVOLUZ (2017–2021) ja sen virittämiä jatkotutkimuksen ideoita. Hankkeessa tutkittiin digitaalisten humanistien, erityisesti historioitsijoiden, vuorovaikutusta digitaalisten aineistojen kanssa sekä ideoitiin mahdollisuuksia tukea vuorovaikutusta. Hakukoneet ovat nyt – ja luultavasti pitkällä tulevaisuudessakin – kasvavassa määrin kiinnostava väline digitaalisten historiallisten aineistojen hyödyntämiseen, toisaalta tutkimukselle lupaavien aineistokokonaisuuksien hahmottamiseksi, toisaalta mahdollisesti kiinnostavien ”pääsykohtien” ehdottamiseksi hakijalle automaattisesti yksittäisten dokumenttien sisällä. Keskitymme kahteen hankkeessa tarkasteltuun aspektiin ja lisäksi ideoimme kolmatta, uutta tutkimusasetelmaa näiden perusteella. Ensiksi valotamme hankkeen havaintoja tutkijan informaatiovuorovaikutuksen moninaisuudesta, jota tutkittiin käyttäjälähtöisesti. Havaitsimme erilaisia tarpeita tunnistaa primääriaineistoista kognitiivisia pääsykohtia, jotka kuitenkin usein vaativat lähilukua, yhdistelyä ja päättelyä, ja joiden hakeminen hakukoneiden avulla suoraan on vaikeaa (Kumpulainen et al., 2022; Late & Kumpulainen, 2021; Kumpulainen & Late, 2022). Toiseksi havainnollistamme aihetta käyttäen

esimerkkinä kirjeen kirjoittajan ja vastaanottajan sukupuoleen (gender) viittaavien merkkijonojen analysointia sota-ajan kirjeissä, jota tutkittiin kokoelmalähtöisesti (Keskustalo et al., 2022). Tutkimustuloksina saatiin käsitystä historioitsijoiden todellisista tiedontarpeista ja tarpeiden näkökulmasta relevanttien tekstin ”johtolankojen” (merkkijonoja) piirteistä sekä ideoitiin teknisiä keinoja sukupuolen johtolankojen ehdottamiseksi historian tutkijalle luonnollisen kielen käsittelyn (NLP) menetelmiä hyödyntäen. Kolmanneksi yleistämme edellä kuvattua ja hahmottelemme uutta tutkimusta, jossa testataan käytännössä keinoja abstraktien aineistojohtolankojen ehdottamiseksi historian tutkijalle. Mahdollisina esimerkkityyppinä mainitaan gender-johtolankojen ohella ideologisten ilmaisujen tihentymät sota-ajan kirjeissä historiallisen taustatapahtuman valossa (Taskinen et al., 2022).

KIRJALLISUUS

- Kumpulainen, S., Keskustalo, H., Zhang, B., Stefanidis, K. (2020) Historical reasoning in authentic research tasks: Mapping cognitive and document spaces. *JASIST* 71 (2).
- Late, E., Kumpulainen, S. (2021) Interacting with digitised historical newspapers: understanding the use of digital surrogates as primary sources. *Journal of Documentation* (2021/9/15).
- Kumpulainen, S., Late, E. (2022) Struggling with digitized historical newspapers: Contextual barriers to information interaction in history research activities. *JASIST* 73 (7).
- Keskustalo, H., Korkeamäki, L., Vanamo, S., Kettunen, K., Kumpulainen, S. (2022) Analyzing gender clues in war-time letters. *Digital Scholarship in the Humanities* (2022/6/28).
- Taskinen, I., Turunen, R., Uusitalo, L., Kivimäki, V. (2022) Religion, Patriotism and War Experience in Digitized Wartime Letters in Finland, 1939–44. *Journal of Contemporary History* 57 (3).

KATRI KIVILAAKSO

Luovutussopimusmappien aineisto – katveeseen jäävät kynnystekstit SKS:n arkistossa

Esitelmässäni pohdin luovutussopimusten yhteyteen arkistoituja tekstejä kynnystekstin eli paratekstin käsitteen avulla. Arkistointiin liittyviä erilaisia tekstejä, luetteloita ja kortistoja voi lähestyä kynnysteksteinä, jotka vertautuvat Genetten epiteksteihin. Kynnystekstit vaikuttavat aineistojen hahmottamiseen ja tulkintaan, määrittelevät ja kommentoivat aineistoja sekä ohjaavat aineistojen käyttöä. (Genette 1987, Hämäläinen & Karhu, tulossa 2023.) Luovutussopimukset ohjaavat

aineistojen käyttöä hyvin konkreettisella tavalla. Lisäksi luovutussopimusten yhteyteen on kerääntynyt muutakin kuin luovutussopimuksia: luovutusta koskevaa kirjeenvaihtoa tai erilaisia muistiinpanoja, jotka tavallisesti liittyvät aineiston luovutuksen vaiheisiin. Myös luovutussopimuksia saattaa olla useita ja ne ovat kerrostuneet: esimerkiksi aineiston käyttörajoituksia on asetettu, purettu tai muutettu eri vaiheissa. Luovutushistoria voi olla tutkijan kannalta kiinnostavaa avatessaan sitä, miksi tai milloin jokin aineisto on luovutettu, mikä osa siitä on käyttörajoitettu tai minkä osan luovuttaja on hakenut pois tai ehkä saman tien repinytkin – joidenkin arkistoluovutusten historia on vaiheikkaampi kuin toisten.

Luovutussopimusten yhteyteen arkistoidut asiakirjat kuten kirjeet ja muistiinpanot ovat erityisen piilossa olevia kynnystekstejä, sillä asiakkaalla ei ole niihin pääsyä eikä niihin ilman erityistä syytä palata arkiston asiakas- ja tietopalvelussakaan, vaikka ne joskus voisivat valaista aineistoja tai niiden luovutushistoriaa tutkijan kannalta relevantilla tavalla. Luovutussopimukseen liittyviä tietoja voidaan antaa asiakkaalle, jos ne ovat hänen aiheensa kannalta olennaisia ja jos hän huomaa niitä pyytää.

Esitelmässäni käsittelen muutaman esimerkin avulla sitä, millaisia tietoja luovutussopimusten yhteyteen on esimerkiksi SKS:n arkistossa kerääntynyt.

HANNA-MARI KUPARI

Digitaalisen korpuksen rakentaminen Turun keskiaikaisista maisemaelementtejä sisältävistä asiakirjoista

Olen työstämässä Marko Lambergin kanssa yhteisartikkelia, jonka keskiössä on tutkia, mihin maisemaelementteihin keskiajan turkulaiset kiinnittivät huomiota puhuessaan kaupunkitilasta. Tarkastelu yhdistää kielitieteen ja historiantutkimuksen menetelmiä. Analysoimalla fyysisestä tilasta puheeseen valikoituja elementtejä voimme tuoda kielimaisematutkimukseen mukaan ihmisten mielenmaisemat ja puheessa tuotetut maisemat. Tarkastelun aikajänne ylittää 1300-luvun lopulta 1500-luvun alkuun.

Tarkastelun lähtökohdaksi on koottava kirjallisia lähteitä. Koska muita monipuolisia alkuperäislähteitä ei ole säilynyt, tarkastellaan digitaalisin ja perinteisten menetelmien avulla asiakirjoja, jotka liittyvät kiinteistökauppoihin. Näissä asiakirjoissa oli nimittäin tärkeää kuvata puheena olevan kiinteistön

sijaintia. Se taas voitiin tehdä mainitsemalla yksi tai useampi kiinteistön lähetyvillä oleva maisemaelementti, esimerkiksi rakennus, katu tai joki.

Tekstikorpuksen rakentamista ei tarvitse lähteä rakentamaan tyhjästä, sillä Marko Lamberg on jo yksinkertaistettuihin hakuihin (sanakatkaisu jne.) ja lähilukuun perustuen etsinyt Diplotarium Fennicum -tietokannasta sopivat asiakirjoja, joita on n. 100 kpl. Nämä asiakirjat ovat latinaksi ja ruotsiksi. Ne ovat kuitenkin pääasiassa 1800-luvulla editoituja, eivätkä täyty modernin kriittisen edition peruseräiteitään. Ne ovat kuitenkin riittävän hyvä lähtökohta koota kielellinen resurssi, jossa käyttämällä xml-rakennetta voidaan luoda strukturoitu hierarkia ja luoda tilastollisia peruslukuja.

Tämä korpuksen rakentaminen pitää sisällään omia monimuotoisia haasteita: tietoja pitää poimia useista eri tason ja eri vuosisatojen aikana kootuista elementeistä. Alkuperäinen asiakirja löytyy skannattuna kuvana, moderni englanninkielinen ja 1800-luvun ediittorin ruotsinkielinen tiivistelmä eri tietokannoista, eikä tekstikriittisiä huomioita ole merkattu systemaattisesti, vaan ne voivat olla alaviitteitä ja sulkumerkintöjä. Syntyvä tekstitietokanta on tarkoitus julkaista artikkelin julkaisemisen yhteydessä avoimesti.

MIKHAIL MIKHAILOV

Monikielinen rinnakkaiskorpus INOSMI-portaalin aineistolla

Venäjän mediassa on olemassa, ja edelleen toimii, yksi mielenkiintoinen resurssi: inosmi.ru (inosmi = 'ulkomaalaismedia'). Tällä verkkosivustolla julkaistaan ulkomaisessa lehdistössä julkaistujen artikkeleiden venäjännöksiä. Sivusto on toiminut vuodesta 2000, ja kahden vuosikymmenen aikana on kertynyt laajahko aineisto, jossa on käännöksiä 40 kielestä venäjään. Artikkeleiden sivuilta on myös usein linkkejä alkuperäiseen artikkeliin, ja näin tulee mahdollisuus rinnakkaiskorpuksen luomiseen.

Olen tehnyt ohjelman, joka kerää artikkeleita ja niiden metadataa INOSMI-sivuilta. Latauksen aikana tuli selville, että koko INOSMI:n arkisto on ladattavissa, ja näin olen saanut yli 130 000 tekstiä (yli 400 Mt). Seuraava vaihe on lähdetekstien kokoaminen. Aloitin suomi–venäjä -osiosta. Käännöksiä suomesta venäjään on arkistossa kaiken kaikkiaan 1536. Lähdetekstit on tässä vaiheessa saatu 780 artikkelille. Seuraavaksi tulisi muitakin kielipareja.

Uutistekstien rinnakkaiskorpuksia on erittäin laadukas aineisto: paitsi kontrastiivista kielitutkimusta niillä voi tehdä korpuspohjaista käännöstieteellistä tutkimusta sekä diskurssitutkimusta. Tämä on myös

hyvä aineisto konekääntimien treenaamiseen. Jopa pelkkä artikkelien metadata on kiinnostava: sillä pystyy tutkimaan, millaisia artikkeleita valittiin käännettäväksi eri aikakausilla (lehdet, kielet, aiheet). INOSMI toimii näin tavallaan Venäjän yhteiskunnan barometrina.

SAARA PACKALÉN & LAURI PARTANEN

Palvelukseen otetaan: Asiakirjahallinnan ammattiala, työtehtävät ja osaamisvaatimukset suomalaisissa työpaikkailmoituksissa

Toimintaympäristön digitalisoituminen on muuttanut asiakirjahallinnan alaa, niin käsitteitä, työtehtäviä kuin koulutusta ja osaamistarpeitakin. Viimeistään tiedonhallintalainsäädännön myötä asiakirjahallinnan käsitteen rinnalle näyttää asettuneen tiedonhallinnan käsite (ks. esim. Kansallisarkiston strategia 2025). Asiakirjahallinnan työnkuvaa (ja samalla identiteettiä) on pyritty viemään kohti laajempaa tiedonhallinnan asiantuntijuutta: on katsottu, ettei nykyisenkaltaisessa tietotai informaatioyhteiskunnassa ole mahdollista keskittyä vain asiakirjatiedon hallintaan, vaan fokuksen on oltava yleisessä tiedonhallinnassa, joissakin tapauksissa jopa datanhallinnassa (ks. esim. Yeo, 2018). Kaikesta tästä herää kysymys, mitä on asiakirjahallinnan ammattilaisuus 2020-luvun Suomessa?

Tiina Peltolan (Peltola, 2015) mukaan arkistotyön muutos 1970-luvulta 2000-luvun alkuun aineistomäärien kasvaessa ja tietotekniikan yleistyessä tapahtui hitaasti, ja aikaa sopeutumiselle koettiin olevan. Tutkitun ajanjakson jälkeen muutosten määrä ja vauhti ei liene ainakaan hidastunut. Digitalisaatio on tuonut alan ammattilaisten perustehtäviin erilaiset sähköiset järjestelmät ja palvelut sekä digitaaliset arkistot ja niiden suunnittelun. Yhtenä haasteena alan koulutuksessa onkin amerikkalaistutkimuksen mukaan nähty teknologian rooli ja tekniikkaan liittyvien taitojen opettaminen. Millaista osaamista alan ammattilaisella tulee olla siinä kohtaa tulevaisuudessa, kun kutsumme digitaalista arkistoa yksinkertaisesti arkistoksi? (Poole & Todd-Diaz, 2022.) Automaation ja tekoälyn ei kuitenkaan toistaiseksi ole nähty voivan korvata professiota (Xie et al., 2022). Asiakirjahallinnan ammattilaisille nähdään olevan tulevaisuudessakin tarvetta, sillä he ovat kykeneviä tarkastelemaan informaatiota kontekstuaalisena kokonaisuutena. Tämä ymmärrys vaikuttaa osin puuttuvan informaatioteknologian, tietojenkäsittelyn ja datanhallinnan ammattilaisilta. (Yeo, 2018.)

Australialaisen, laajemmin informaatioalan ammattien osaamisvaatimuksia ja kehitystrendejä työpaikkailmoituksista analysoineen tutkimuksen mukaan yhtenä selkeänä trendinä näyttäytyi

asiakirjahallinnon osaamisvaatimusten lisääntyminen. Asiakirjatiedon elinkaarihallinnan lisäksi painotettiin informaatiokäytäntöjen ja prosessien ymmärtämistä asiakirjahallinnan kontekstissa. (Wise et al., 2011.) Uudemman australialaisen tutkimuksen mukaan asiakirjahallinnan alan työpaikkailmoituksissa työkokemusta alalta pidettiin tärkeämpänä kuin koulutuksen kautta saatua pätevyyttä. Työnantajan odotukset (yleisesti taitava ja osaava henkilö organisaation tukitoimintoihin) ja asiakirjahallinnan ammattilaisten oma näkemys osaamisestaan eivät välttämättä kohtaa. (Gibbons & Douglas, 2021.)

Tässä esitelmässä kerromme tekeillä olevasta tutkimuksestamme, jossa tarkastelemme asiakirjahallinnan ammattialaa digitalisoituvassa yhteiskunnassa. Lähestymme alan ammattilaisuutta alan työtehtävien ja osaamistarpeiden näkökulmasta. Tutkimusaineistona käytämme työpaikkailmoituksia. Tutkimuksessamme meitä kiinnostaa myös se, millaisilla tehtävänimikkeillä asiakirjahallinnan alan työtä tällä hetkellä Suomessa tehdään. Miten arkistonhoitajan, asiakirjahallinnan asiantuntijan, asianhallinnan asiantuntijan tai tiedonhallinnan asiantuntijan tehtävät eroavat toisistaan? Vai eroavatko ne?

Esitelmän tarkoituksena on tekeillä olevasta tutkimuksesta kertomisen lisäksi avata keskustelu nykyisin käytettävistä alan ammattinimikkeistä, niihin liittyvästä arvostuksesta, koetusta ammatti-identiteetistä sekä alan osaamisvaatimuksista suomalaisessa kontekstissa.

KIRJALLISUUS

Gibbons, L., & Douglas, J. (2021). Markers of professional identity: records management jobs advertisements in Australia. *Records Management Journal*, 31(1), 1–17.

Kansallisarkiston strategia. Kansallisarkiston www-sivu. <https://arkisto.fi/strategia2025>. 28.9.2022.

Peltola, T. (2015). *Arkistotyön muutos ja muutoksen kokeminen 1970-luvulta 2000-luvun alkuun - Tapaustutkimus arkistomassoista, teknistymisestä ja asiantuntijuudesta*. Tampere: Tampere University Press.

Poole, A. H., & Todd-Diaz, A. (2022). “I’m not a very good visionary”: challenge and change in twenty-first century North American archival education. *Archival Science*, 22(4), 585–616.

Wise, S., Henninger, M., & Kennan, M. A. (2011). Changing trends in LIS job advertisements. *Australian Academic & Research Libraries*, 42(4), 268–295.

Xie, S. L., Siyi, L., & Han, R. (2022). Competing with artificial intelligence - can the records and information management profession withstand the challenge? *Records Management Journal*, 32(2), 151–169.

Yeo, G. (2018). *Records, information and data: exploring the role of record-keeping in an information culture*. London: Facet Publishing.

OUTI PALOPOSKI

Arkistojen etiikka ja tietosuoja

Arkistojen käyttö vaatii paitsi salapoliisityötä ja arkistojen tuntemusta, myös tutkijan etiikkaa ja nykyisin lisäksi tietosuojakäytäntöjen tuntemusta. Arkistotutkimuksen tulosten raportoimisessa on ollut eroja muun muassa siinä, mitä tutkittujen henkilöiden taloudellisesta tilanteesta on kerrottu (joissain arkistoissa myös sen suhteen, mitä asiakirjoja ja tietoja tutkijalle luovutetaan). Erot liittyvät osittain ajankohtaan, aineiston luonteeseen ja muihin kontekstuaalisiin seikkoihin, mutta kaikki erot eivät selity näillä. Eettisiä kysymyksiä on myös käsitelty viime aikoina kiitettävästi esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisuissa (Lukemattomat sivut; Kirjeet ja historiantutkimus; Arkistot ja kulttuuriperintö). Humanistisen ja arkistotutkimuksen luonteesta johtuu, että kaikkiin kysymyksiin ei voi antaa yleispätevää tai edes yksiselitteistä vastausta. Käsitellen esityksissäni muutamia itselleni eteen tulleita ongelmia, jotka liittyvät henkilötietoihin, anonymiteettiin ja tietosuojaan.

ULRIKKA PUURA

Kotimaisten kielten keskuksen aineistot erilaisten käyttäjien lähteinä – missä on kieliaineistojen paikka?

Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) aineistoihin kuuluu suomen kielen ja sen lähialojen erimuotoisia aineistokokoelmia. Vanhimmat aineistot ovat peräisin 1800-luvun lopulta, uusimmat 2000-luvun vaihteesta. Aineistoihin kuuluu mm. sana- ja nimikokoelmia, kartta-aineistoja, tutkimushistoriallisia aineistoja, henkilöarkistoja ja merkittävä av-aineistokokoelma. Kotus ei ole kartuttanut aineistojaan aktiivisesti enää 2010-luvulta eteenpäin, ja esimerkiksi pitkäaikaistutkimukset suomen murteista ovat nykyään yliopistojen vastuulla ja aineistotkin tallennetaan tällä hetkellä valtaosin muualle.

Kotuksen aineistot ovat merkittäviä sekä viraston sisältötyössä että ulkopuolisten tutkijoiden ja kansalaisten käytössä. Kotuksen nykyisissä tehtävissä aineistoja käytetään ensisijaisesti sanakirjatyön lähdemateriaalina (Suomen murteiden sanakirja, Vanhan kirjasuomen sanakirja, Ordbok över Finlands svenska folkmål), mutta tärkeitä ne ovat myös mm. nimistönhuollolle. Ulkoisista asiakasryhmistä erottuvat yhtäältä ammattikäyttäjät, ensisijaisesti kielentutkijat. Toisaalta erityisesti Suomen kielen

nauhoitearkiston aineistoja käyttävät lukuisat systemaattista sukututkimusta tekevät ihmiset sekä esivanhemmistaan tai kotiseudustaan yleisesti kiinnostuneet kansalaiset. Myös luovan alan tekijät, esimerkiksi kääntäjät, taiteilijat ja kirjailijat hyödyntävät Kotuksen aineistoja.

Esittelen puheenvuorossani erilaisia Kotuksen aineistotyyppisiä ja niiden moninaisia käyttötapoja. Pohdin samalla, minkälaisia tulevaisuusskenaarioita Kotuksen aineistoilla voi olla OKM:n hallinnonalan uudistuksia ennakoitaessa, ja mitä merkitystä aineistojen hallinnollisella ja fyysisellä sijainnilla käyttäjien kannalta on.

HELKA RIIONHEIMO & SUSANNA TAVI

Karjalan kieli arkistoissa

1900-luvun alkupuolella suomesta ja sen sukukielistä kerättiin aineistoja tallentamalla puhetta ja tekemällä sanamuistiinpanoja. Aineistot on koottu laajoiksi arkistoiksi, ja niiden pohjalta on tehty muun muassa kielikorpuksia ja sanakirjoja. Suomen läheisimmän sukukielen karjalan arkistoaineistot ovat edelleen tärkeä kielentutkijan ja myös kielenkehittäjän työkalu, sillä niihin on tallennettu korvaamattoman arvokasta kielivarantoa kielestä, joka on nykyisin vakavasti uhanalainen. Karjalan kielen laajimpia arkistoaineistoja ovat Suomen kielen nauhoitearkiston äänitteet ja Karjalan kielen sana-arkisto. Tässä esitelmässä havainnollistamme, miten näitä arkistoaineistoja voidaan hyödyntää nykytutkimuksessa digitaalisten menetelmien avulla.

Suomen kielen nauhoitearkiston valtavissa kokoelmissa on myös runsaasti sukukielten tallenteita: karjalakielisiä äänitteitä on Suomen kielen nauhoitearkistossa karjalankielisiksi kirjattuja äänitteitä noin 2 700, ja niiden kesto on yhteensä noin 1 800 tuntia. Näitä tallenteita on viimeisen vuosikymmenen kuluessa jatkojalostettu digitaalisiksi kielikorpuksiksi Itä-Suomen yliopistossa professori Marjatta Palanderin johdolla. *Raja-Karjalan korpus* (<https://www.kielipankki.fi/aineistot/finka/>) on julkaistu Kielipankissa vuonna 2018, ja se sisältää lähes 120 tuntia litteroitua haastattelupuhetta Raja-Karjalan eri pitäjistä. Korpus käsittää wav-äänitiedostot ja niitä vastaavat suomalais-ugrilaisella tarkekirjoituksella tuotetut transkriptiot sekä raakateksteinä että äänitiedostoon kohdistettuina TextGrid-tiedostoina, joista on ”riisuttu” tarkemerkit. Lähiaikoina Kielipankkiin saadaan myös Tverinkarjalan korpus, jonka laajuus on noin 30 tallennetuntia.

Vanhat arkistotallenteet pääsevät vähitellen myös elämään uutta elämää karjalan kielen elvytyshankkeessa, ja äänitteet ovat karjalankielisen puheen aarreaitta myös kieltä elvyttävälle karjalaisyhteisölle. Tallenteet on alun perin koottu kielentutkimuksen tarpeisiin, mutta niitä voidaan hyödyntää myös yleishyödyllisessä toiminnassa, ja arkisto palvelee myös puhujien jälkipolvia. Aineistojen avointa, julkista käyttöä rajoittaa kuitenkin yksityisyyden suoja. Vapaimmin ovat käytettävissä sellaiset tallenteet, joissa puhujan syntymästä on kulunut vähintään sata vuotta.

Itä-Suomen yliopiston johtamassa karjalan kielen elvytyshankkeessa on vuonna 2022 pilotoitu tallenteiden julkaisemista valikoituina katkelmina, joiden avulla karjalaisyhteisö voi tutustua vanhan rajakarjalaismurteen ääntämiseen ja kerrontatapaan. Tätä työtä voidaan pitää myös tutkimuseettisenä valintana, jossa aikaisempien sukupolvien tutkijoiden työn tuloksia palautetaan tutkittavalle yhteisölle.

Karjalan kielen sana-arkisto koostuu sanalippumuotoisista sanamuistiinpanoista ja sisältää runsaat 500 000 arkistolippua. Arkiston pohjalta on toimitettu painettu kuusiosainen murresanakirja Karjalan kielen sanakirja, jossa on 88 577 hakusanaa. Karjalan kielen sanakirjasta on toimitettu verkkoversio, jonka aineisto on saatavissa myös xml-muotoisena tietokantana ja arkistoliput on digitoitu. xml-muotoisesta tietokannasta voi tehdä kompleksisempia hakuja kuin sanakirjojen verkkoliittymät tarjoavat. Digitoituja arkistolippuja hakusanoitetaan sanakirjan mukaisesti ja liitetään verkkosanakirjaan tuomaan lisätietoa. Kuvamuotoisen aineiston digitaalisessa tarkastelussa voisi edelleen hyödyntää automaattista kuvantunnistusta ja automaattista käsialan tunnistusta kaiken kieliaineiston tallentamisessa, joskin näitä menetelmiä ei vielä ole testattu. Digitointi ja menetelmien kehittäminen on tärkeää, jotta arvokkaat aineistot pääsisivät täyteen käyttöpotentiaaliin nykytutkimuksessa ja kielenkehityksessä.

HENRI SUNDHOLM

Suomen Kommunistisen Puolueen vuosien 1944–1959 arkiston siirto Kansan Arkistoon ja arkiston avautuminen tutkimuskäyttöön vuonna 1985

Vuoden 1985 maaliskuussa kansandemokraattisen liikkeen keskusarkistoon Kansan Arkistoon tuli merkittävä arkistoluovutus, kun arkistoon luovutettiin Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) arkisto 1940- ja 1950-luvuilta. Samalla arkisto avattiin vapaasti tutkijoiden käyttöön puolueen kansainvälisen osaston asiakirjoja lukuun ottamatta. Kyseessä oli suomalaisen historiantutkimuksen kannalta erittäin merkittävä arkistoluovutus ja arkiston avaaminen tutkijoiden käyttöön. SKP:n

arkistoaineistoja käytettiin lähteinä lukuisissa historiantutkimuksissa, jotka toivat esiin uutta ja merkittävää tietoa Suomen sotien jälkeisistä vaiheista kuten 1940-luvun "vaaran vuosista" ja tarkemmin SKP:n ja Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) historiasta.

1940-luku ja "vaaran vuodet" herättivät 1980-luvulla paljon kiinnostusta historiantutkijoissa. Sanomalehti Kansan Tahdon haastattelussa 3.12.1988 nuori historiantutkija Kimmo Rentola näki tutkimuskiinnostuksen taustalla kolme tekijää: SKP:n sotien jälkeisen aineiston luovuttamisen Kansan Arkistoon, J. K. Paasikiven päiväkirjojen julkaisun ja aikaeron 1940-luvun tapahtumiin. SKP:n arkistojen avautuminen tutkimuskäyttöön oli myös kansainvälisesti merkittävä päätös. Talous- ja sosiaalhistorian professorin ja SDP:n puoluehistorioitsijan Hannu Soikkasen mukaan SKP:n arkistojen avaaminen oli ainutlaatuinen tapahtuma ”maailman kommunistista liikettäkin ajatellen”.

SKP:n vuosien 1944–1959 arkiston siirtoa Kansan Arkistoon ja arkiston avautumista tutkimuskäyttöön ei ole aiemmin tutkittu, eikä siitä ole laadittu perustutkimusta. Esitelmäni pohjautuu aiheesta kirjoittamaani Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen perustutkimuksen kirjoitelmaan, joka hyväksyttiin arvosanalla 4, sekä aiheesta laatimaani tutkielmaan. Variantti-kollokvion esitelmässäni käyn läpi, mikä rooli Kansan Arkistolla SKP:n 1940- ja 1950-lukujen arkistoaineistojen hankinnassa oli, minkälaisen prosessin päätteeksi ja miksi arkistot luovutettiin Kansan Arkistoon, sekä miksi arkisto suurimmaksi osaksi avattiin tutkijoiden käyttöön vuonna 1985.

Esitelmäni nojautuu Kansan Arkiston, Kansan Arkistoa ylläpitävän Yhteiskunnallisen Arkistosäätiön (YAS), SKP:n ja SKP:n pääsihteerinä toimineen Aarno Aitamurron arkistoaineistoihin. Lähdeaineistot koostuvat muun muassa pöytäkirjoista, toiminta-asiakirjoista esimerkiksi muistioista ja toimintakertomuksista, kirjeistä, kirjoitelmista, leikkeistä sekä Kansan Arkiston seminaariäänitteistä kuin myös SKP:n poliittisen toimikunnan kokousäänitteistä. Lisäksi haastattelin tutkielmaani varten sähköpostitse ja puhelimitse Kansan Arkiston johtajana vuosina 1973–2001 toiminutta Anna-Maija Nirhamoa.

Esitelmäni käsittelee arkistojen käyttöä tutkimusresursseina, arkistojen luovuttamisprosessia ja -historiaa sekä muistiorganisaation, tässä tapauksessa Kansan Arkiston, historiaa.

Kääntämisen ja kääntäjien jäljillä sota-arkistossa

Itä-Suomen yliopiston tutkimushankkeessa Sodankäynnin tuntemattomat käännöskulttuurit¹ lähdettiin selvittämään talvi- ja jatkosodan aikaista käännös- ja tulkkaustoimintaa mm. Suomen puolustushallinnon sodanaikaisten arkistojen perusteella. Kielet, kääntäminen ja tulkkaus nivoutuvat vahvasti sodankäynnin eri osa-alueille, mutta onkin toinen asia, onko niistä tallentunut arkistoihin mitään tietoja, tai jos on, minne ja millaista tietoa. Tässä esitelmässä kuvaan aineiston kokoamista Päämajan käännös- ja tulkkaustoimintaa käsittelevää väitöskirjaani varten, joka sai alkunsa mainitun hankkeen aikana. Samalla pohdin myös sota-arkiston olemusta: Keiden ääni arkistossa kuuluu ja miksi? Mitä on tallessa, mitä hävinnyt tai hävitetty ja miten se vaikuttaa arkistopohjaiseen tutkimukseen? Kuka arkistoja tulkitsee? Tarkastelun kohteena on erityisesti Päämajan jälkeensä jättämä arkistoaineisto vuosilta 1939–1944, jota tutkimusaineiston kokoamisvaiheessa oltiin siirtämässä Sota-arkistosta nykyiseen sijaintiinsa Kansallisarkistoon.

Päämajan arkistot on muodostettu lähinnä osastoittain ja toimistoittain, osin myös henkilöiden mukaan. Käännöstoiminnan jäljille ei pääse suoraan arkistorekisterin ja sen kuvaustietojen avulla, sillä hakusanat ”kääntäjä”, ”kääntäminen”, ”tulkki” tai ”tulkkaus” eivät tuota tuloksia. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, ettei Päämajassa ollut omaa käännösosastoa tai -toimistoa eikä edes sellaista yksittäistä tahoja, joka olisi huolehtinut esimerkiksi tulkkien rekrytoinnista ja välittämisestä tulkkausta tarvitseville, eikä myöskään organisaatorakenteessa tiettyä toimistoa, joka olisi eri osastoissa vastannut tarvittavan käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestämisestä. Koska arkistonmuodostajissa ei siis ole käännöstoimintaan keskittyneitä tahoja, on ensin selvitettävä, minkä arkistonmuodostajan toiminta-alueella kieliä, kääntämistä ja/tai tulkkausta mahdollisesti on tarvittu. Tällaisten oletettujen kääntämisen paikkojen (vrt. Kujamäki 2014; D’hulst 2012) kautta pääsee arkistorekisterissä sellaisten arkistoyksiköiden jäljille, joista haluttua tietoa todennäköisimmin voisi löytyä. Lisäksi asiakirjalöydöt johdattavat nekin usein uusien löytöjen äärelle.

Loppujen lopuksi kieliin, käännös- ja tulkkaustoimintaan liittyvää aineistoa on kertynyt yllättävän paljon, mutta vähintään yhtä paljon on varmasti vielä piilossa. Tieto on Päämajan arkistoissa myös hyvin hajallaan, mikä kertoo yhtäältä siitä, että kieliä ja kääntämistä on tarvittu monessa eri yhteydessä ja sodankäynnin kannalta myös hyvin olennaisilla toiminta-alueilla, mutta toisaalta siitä, miten käännös- ja tulkkaustoimintaa on arvotettu ja missä määrin siihen on edes kiinnitetty huomiota. Kääntäjiin ja kääntämiseen yhdistetään usein oletus näkymättömyydestä (vrt. Venuti 2008) ja

käännöstieteilijä saattaakin arkistojen äärellä kysyä, onko hänen tehtävänsä tehdä juuri tästä näkymättömyydestä näkyvää.

VIITE

¹ Sodankäynnin tuntemattomat käännöskulttuurit on prof. Pekka Kujamäen johtama tutkimushanke, jolla oli Suomen Akatemian rahoitus 2011–2014. Lisätietoa: <https://translationinww2infin.wordpress.com/suomeksi/>

KIRJALLISUUS

D'hulst, Lieven. 2012. (Re)locating translation history: From assumed translation to assumed transfer. *Translation Studies* 5(2), 139-155.

Kujamäki, Pekka. 2014. Interpreting for generals: Military interpreters in Finnish propaganda photography. Teoksessa Fernández-Ocampo, Anxo & Wolf, Michaela, *Framing the Interpreter: Towards a visual perspective*. Routledge, 128–139.

Venuti, Lawrence. 2008. *Translator's invisibility: a history of translation*. (2nd edition) London: Routledge.

TYTTI VOUTILAINEN

Arvonmäärityksen ja seulonnan tutkimus – vähän tutkittu ydintoiminto

Arvonmääritys on asiakirjan elinkaarenhallinnan prosessi, jos määritellään, mitkä asiakirjat säilytetään pysyvästi ja määräajan, sekä kuinka kauan määräajan säilytettäviä asiakirjoja säilytetään. Seulonta puolestaan on arvonmäärityksen toimeenpanoa.

Arvonmääritys on arkistoalan ja arkistoinstituutioiden keskeisimpiä ja vastuullisimpia tehtäviä, sillä päätöksillä, mitä asiakirjatietoja säilytetään pysyvästi tulevaisuuden tutkimuksen tarpeisiin, vaikutetaan ratkaisevasti siihen, millaiseksi asiakirjallinen kulttuuriperintö muodostuu, mitä muistetaan ja mitä unohdetaan. Arvonmääritys on ollut pitkään arkistonhoitajien ja arkistoinstituutioiden hallitsema tehtäväkenttä, jonka perusteista ja menetelmistä käyty keskustelu on ollut etupäässä alan sisäistä. Euroopan Unionin tietosuojasetuksen myötä henkilötietojen säilyttäminen on herättänyt muiden ammattialojen ja jopa kansalaisten mielenkiinnon arvonmäärityksen ja seulonnan perusteisiin ja menetelmiin.

Arvonmääritys on ollut yli sadan vuoden ajan arkistoteorian tärkeimpiä kohteita, josta on kirjoitettu runsaasti. Vaikka arvonmääritystä käsittelevää kirjallisuutta on paljon pitkältä ajalta, on

hämmästyttävää, miten vähän arvonmäärittystä ja seulontaa on tieteellisesti tutkittu. Tieteellinen tutkimus on tarpeen arvonmäärittelyn ja seulonnan perusteiden ja menetelmien kehittämisen vuoksi.

Käsittelen esityksessäni olemassa olevaa toteutuneen arvonmäärittelyn ja seulonnan tutkimusta ja esittelen oman tutkimusideani tulevaisuuden tutkimuksen menetelmien soveltamisesta arvonmäärittelyyn.